

Prof. dr CVETA MLAKAR

PROTIVREČNOSTI IZMEĐU MAKROEKONOMSKIH ZAKONITOSTI I EKONOMSKE POLITIKE SFRJ

Polazim od svoje teze da je za svaku društvenu reprodukciju neminovno da se ostvaruje tendencija ka opštoj ravnoteži, znači ka usklađenosti globalnih ekonomskih tokova u procesu društvene reprodukcije. Štoviše, proces društvene reprodukcije spontano sadrži upravo takvu svoju imanentnu tendenciju. U robnoj privredi tendencija ka opštoj ravnoteži ostvaruje se usred tekućih i parcijalnih neravnoteža, kao opšti rezultat u dužem vremenskom razdoblju. Ostvaruje se pomoću brojnih pomeranja cena i opštег nivoa cena, uz povremene zastoje i takođe krize u društvenom reprodupcionom procesu. Imanentnu tendenciju ka opštoj ravnoteži možemo označiti kao opštu makroekonomsku zakonitost društvene reprodukcije. Tek sa takvom makroekonomskom zakonitošću društvena reprodukcija može da potiče neprekidno, kontinuirano u datom društvu.

Kao sledbenik klasične građanske politike ekonomije Marks je sistemski izradio teoriju društvene reprodukcije. U kasnijem razdoblju, i u prvim decenijama 20. stoljeća, vladala je mikroekonomска analiza i subjektivna teorija vrednosti. Takve teorije očito nisu bile sposobne da se bave efikasnom analizom križnih pojava u društvenoj reprodukciji kapitalizma 20. veka. Kejns je na temelju svojih saznanja otvorio put za sistem podesnih i efikasnih zahvata ekonomске politike za ublažavanje križnih stanja u društvenoj reprodukciji savremenog kapitalizma.

Naša ekonomска politika već predugi niz godina ne uzima u obzir osnovna postignuća ekonomске teorije, ni marksističke ni kejnsijanske makroekonomске teorije. U tome vidim jedan od osnovnih razloga za neefikasnost brojnih mera koje preduzima

naša ekonomска политика. Очио сматра да су решења могућа у правцу парцијалних и површинских мера. Вероватно и предвиђа да се наши стабилизациони циљеви могу постиći преће неекономским путевима, према неекономским критеријумима, са неекономским средствима и политичким акцијама.

Питанje је dakле, који економски putevi su mogući i realni da bi naša zemlja ipak krenula ka ekonomskoj stabilizaciji, ka normalnijem ekonomskom životu i ekonomskom razvoju?

Dugoročni program ekonomске стабилизације је поставио синтичку полазну основу, наиме, да процес стабилизације мора да садржи материјално економске однose и истовремено развој социјалистичког самоправљања. Program је takođe истакао економске законитости. Prema tome, економске законитости moraju postati osnova naše текуće економске политike i osnova за planiranje развојне политике. Međutim, već tu, kod полазних тачака стабилизационог програма, остaje bez одговора на више bitnih pitanja koja imaju полазни значај за стабилизацију. Najpre, шта se подразумева pod економским законитостима? Svakako pre svega tržišne законитости, вероватно i zakon vrednosti. Da li to znači da naše društvo treba da se osloni na delovanje закона vrednosti односно robne proizvodnje ne samo u pogledu poslovanja naših robnih производа nego i u pogledu ključnih pitanja naše društvene reprodukcije kao celini, i naših proizvodnih odnosa? Da li je realno i moguće da naše društvo помоћу što slobodnijeg delovanja robne proizvodnje успеши управља društveno reprodupcionim процесом, изаде iz sadašnje krize i ujedno razvija социјалистичке самоправне odnose?

Brojni jugoslovenski економисти потврдно одговарају на таква pitanja i predlažu ideje u kojima shvaćaju robnu proizvodnju ne само kao podesan i neophodan сastavni deo našeg економскog sistema, nego tretiraju robnu proizvodnju kao posve konsistentan deo система социјалистичког самоправљања i функционисања naše društvene reprodukcije. Međutim, smatram da istorijski uslovi (društveni i економски) u kojima se nalazi naše društvo, nikako nisu konsistentni medu sobom, nego su bitno protivrečni.

Niz godina sam поборник за темелјито oslobođање delovanja robne proizvodnje u našem систему i za bitno суžавање административно принудног нормирања економског života. Zbog тога ћелим da iznesem svoje prigovore stavovima o homogenosti i konsistentnosti robne proizvodnje sa našim društvenim i економским uslovima.

Robna proizvodnja je svakako još uvek najefikasniji mehanizam za razvoj produktivnih snaga. Međutim u toku društveno-економског развоја, она je već odavno u 20. veku izgubila значајан deo svoje društveno економске efikasnosti. Kao društveno-економски mehanizam, robna proizvodnja nema više sveobuhvatno zadovoljavajućег ефекта u društvenoj reprodukciji kao celini. U okolnostima savremenog stepena razvoja produktivnih sna-

ga, savremenih društvenih i ekonomskih protivrečnosti u procesu društvene reprodukcije, u sve razgranatijoj društvenoj podeli rada i time vrlo visokom stepenu društvenosti proizvodnje, i u okolnostima monopolističkih pojava i monopolističkih povezivanja u robnoj privredi — zakon vrednosti, kao spontani zakon robne proizvodnje, ne daje više zadovoljavajuće rezultate u toku društvene reprodukcije kao celine.

Smatram da to važi za savremeni kapitalizam, kao i za naše društvo i našu društvenu reprodukciju. Kapitalizam već odavno u tom stoljeću sistematski interveniše u svom reprodukcionom procesu; ali, *na naučnoj osnovi*. Relativno uspešno razrešava krizne zastoje i protivrečnosti koje se nagomilavaju u kapitalističkoj društvenoj reprodukciji uz spontano delovanje robne proizvodnje i zakona vrednosti. Upravo u takva područja i u takva pitanja ulazi Kejnsova poruka.

Ograničena efikasnost zakona vrednosti u savremenim uslovima upozorava i naše društvo ka svesnom upravljanju i planiranju društvene reprodukcije. Ali, svesno regulisanje reprodukcionog procesa može biti efikasno samo uz uslov da bazira na naučnim saznanjima, znači da se ne rukovodi prema nerealnim željama kako je to bilo prečesto u našoj ekonomskoj i društvenoj politici. Za sadašnji naš stabilizacioni program sve to znači da društveno ekonomска politika treba da uključuje ne samo delovanje zakona vrednosti i razvoj samoupravljanja, nego da na naučnoj osnovi uređuje naš zajednički društveno reprodukcioni proces i njegov razvoj.

Nadalje, postoji još jedna značajna okolnost za delovanje robne proizvodnje u našim uslovima. Bilo bi vrlo poželjno da naša robna proizvodnja sadrži socijalistički društveni karakter. Od socijalističke robne proizvodnje bismo smeli da spontano reprodukuje naše samoupravne odnose, bar kao unutrašnja tendencija. Poseban tekst stabilizacionog programa sa naslovom „Robna proizvodnja u uslovima socijalističkog samoupravljanja“ opredeljuje našu robnu proizvodnju kao socijalističku po svom društvenom značaju, koja navodno deluje po novim „specifičnim“ socijalističkim zakonitostima. (Tekst, dakako, ništa ne objašnjava ni ne može objasniti koje i kakve su te naše specifične robne zakonitosti). Štoviše, u tekstu стоји и tvrdnja da pomoći socijalističke robne proizvodnje naši radni ljudi ovladavaju celinom društvene reprodukcije.

Ukratko, vanredno udobno i harmonično bi se živilo u uslovima socijalističke robne proizvodnje. Na žalost naše društvo se ne može osloniti na takva nerealna shvatanja. Još manje se može naša ekonomski politika osloniti na predloge o socijalističkom laissez-faire delovanju naših „specifičnih“ zakona robne proizvodnje sa kojima bi navodno ovladali čak i celokupnom društvenom reprodukcijom.

Opredelenje (u gore navedenom stabilizacionom tekstu) da robna proizvodnja dobije svoj društveni i istorijski karakter iz proizvodnih odnosa važećih u datom društvu, može da nastane samo kao rezultat shvatanja da je robna proizvodnja neutralan ekonomski mehanizam. Međutim, smatram da celokupan istorijski tok razvoja robne proizvodnje ne potvrđuje teze o socijalističkom karakteru naše robne proizvodnje ni o neutralnom društvenom značaju robne proizvodnje.

Istorijski razvitak robne proizvodnje u opštu prevlast robne proizvodnje nerazlučivo je povezan sa nastankom i razvojem kapitalizma. Naše društvo je preuzele robnu proizvodnju od kapitalističkog društva. Sadašnji socijalistički proizvodni odnosi (a i proizvodne snage) nisu dovoljno razvijeni da bi mogli robnu proizvodnju pretvoriti u adekvatan (poželjan) društveni mehanizam. Na taj način robna proizvodnja u uslovima socijalističkog samoupravljanja još uvek sadrži svoje protivrečnosti i nesocijalističke (to jest kapitalističke) tendencije. U ukupnoj protivrečnosti sadrži i izrazite progresivne razvojne funkcije. Od mogućih alternativa kojima naše društvo raspolaze za rešavanje razvojnih protivrečnosti, robna proizvodnja nam je neophodna. Uza sve to, vrlo je značajno da savremenu robnu proizvodnju realno razmatramo i da je ne opredeljujemo prema našim dobrim željama i iluzijama.

Na taj način, u uslovima protivrečivog karaktera bitnih elemenata u našem sistemu, nadalje zbog složenosti savremenih procesa društvene reprodukcije i zbog ograničene efikasnosti robne proizvodnje u savremenoj društvenoj reprodukciji, a naročito zbog sadašnjeg prioritetnog zadatka naše stabilizacije — neophodno je da naše društvene i ekonomске probleme proučavamo što temeljitije i kompleksnije, uključiv maškroekonomsku analizu. Dakle, stabilizacioni program bi trebalo da obuhvati ne samo robnu proizvodnju, već ukupnost društveno ekonomskih odnosa i elemenata koji tek zajedno čine organsku celinu u našem društvu. Konkretno, to znači da treba razmatrati i programirati stabilizaciju društvene reprodukcije *kao celine*.

Društvena reprodukcija ne obuhvata samo ukupnu društvenu proizvodnju i razmenu nego i ukupnu društvenu potrošnju (društvenog proizvoda). Zato analiza naše stabilizacije ne može biti celovita ako ostaje samo na delovanju robne proizvodnje, i to još bez njenih imanentnih protivrečnosti. Preusko programiranje ostaje parcijalno i ne dolazi do korena društvene reprodukcije. Tako konstatujemo da u tekstovima stabilizacionog programa nema celovite društveno ekonomске analize. I predložene ideje o našoj robnoj proizvodnji su pogrešne, nisu zasnovane na naučnoj argumentaciji.

Tek kada društvo prizna ekonomске zakonitosti društvene reprodukcije i ispuni objektivne zahteve reprodukcionog procesa, stiče relativnu slobodu za *sopstvenu kreativnost* u upravljanju i usmeravanju procesa društvene reprodukcije. Ekonomске zakoni-

tosti svakako da nisu do sada strpljivo čekale da počnemo da ih primenjujemo. One se ostvaruju same i elementarnom snagom. Na taj način nas sada silovito pogadaju posledice toga što naša ekonomска politika nije poštovala primarnu ulogu *proizvodnje* i nije vodila brigu za usklađeniji razvoj društvene proizvodnje. Naše društvo je zanemarilo brigu za akumulaciju i investiranje na osnovu ekonomskih kriterijuma. Sada snosimo posledice u vidu oštih strukturnih problema naše privrede.

Istovremeno, naše društvo se godinama lagodno usmeravalo na povećanje *potrošnje*. Na čelu sa ekonomskom, i svakako društvenom politikom, neodgovorno smo jedan drugog pretili u povećavanju sopstvene potrošnje, najviše *neproduktivne* potrošnje. U takvom društvenom delovanju i nije moguće da se međusobno usklađuju tokovi društvene reprodukcije, osim pomoću sve veće inflacije. (Nisu nam bitno pomogli ni veliki strani krediti koje nismo vraćali). Ili, drugim rečima, tržišni mehanizam nam već duže vremena pokazuje *tržišne posledice* ponašanja našeg društva i neumoljivo nas kažnjava sve većom inflacijom. Ne navodim vrlo opasne posledice naše inflacije; samo napominjem da u uslovima intenzivne inflacije ni tržišni mehanizam nije u stanju da ostvari svoju efikasnu ulogu koju inače ima u pogledu razvoja produktivnosti rada i proizvodnih snaga.

Ako analiziramo celinu društvene reprodukcije pokazuje se da kretanje opšteg nivoa cena nema svoje korene na tržištu ni u razmeni, nego u odnosima između agregatnih tokova u celini reprodukcionog procesa. Upravo ovde, znači, kod međusobnog prilagođavanja i *usklađivanja aggregatnih reprodukcionih tokova*, jesu koreni nestabilnosti ili stabilnosti opšteg nivoa cena. Suprotno tome, naša ekonomski politika stalno i uporno pokušava politikom cena da obuzda poskupljenja. Dakle, kreće se samo na površini i samo kod posledica. Iz navedenog teorijskog saznanja zna se i to da takvom ekonomskom politikom nema nade za stabilizaciju cene. I naša praksa potvrđuje neuspeh čak najoštije politike cene. Unatoč tome, iluzija politike cena se zadržava u nas sve do danas.

Sa aspekta reprodukcionog procesa, zakon vrednosti sa ispoljava kao poseban istorijski način za realizaciju neophodnog usklađivanja društvene proizvodnje sa potrošnjom u toku društvene reprodukcije. Međutim, spontani tok savremenog reprodukcionog procesa dovodi do globalnih reprodukcionih kriza i do opštih nesrazmerna između aggregatnih ekonomskih tokova (kod datih nivoa cena). Naša društvena i ekonomski politika nije bila sposobna da stvaralački i na osnovu primene ekonomskih zakonitosti predloži programe (ili bar alternative) za efikasno razrešavanje razvojnih disproporcija i protivrečnosti. Neodgovornim ponašanjem našeg društva na strani društvene proizvodnje i celokupne potrošnje, nesrazmernosti u našoj reprodukciji se i dalje povećavaju. Ako je intervenisanje ekonomski politike ili drugih delova društva u tok društvene reprodukcije samovoljno, ako ne poštuje zakonitosti re-

produkcijske ni ekonomskie principe bar tržišne proizvodnje) — takvo intervenisanje unosi štetu, opasnosti i moguće sudbonosne posledice za celokupno društvo. Pitamo se, koje u našem društву de facto odgovoran za stabilizaciju društvene reprodukcije, pre svega, za međusobno usklađivanje globalnih ekonomskih tokova? Smatram da nijedna od OUR, i najuspešnija, kao i pojedini veliki sistemi ne mogu rukovoditi kretanjima globalnih ekonomskih tokova. Za takvu osnovu stvar našeg društva odgovorna je zajednička društvena i ekonomskia politika, a međusobno bilansiranje globalnih reproduksijskih tokova — to je *prius* u pravcu postepene ekonomskie stabilizacije.

Smatram da je polazni problem naše stabilizacione politike *makroekonomskog* značaja. Međutim, naša ekonomskia i društvena politika već je naviknula da često i ponovo apelira na radne kolektive i celokupnu privrednu za uspešnije poslovanje, izvoz itd. Tu je stvar stabilizacije izvrnuta na glavu. Zaboravljen je da je robnim proizvođačima *najpre* potrebno da reprodukcioni proces teče bar približno normalno, to je da se bar približno ostvaruje tendencija ka međusobnoj srazmernosti agregatnih ekonomskih tokova.

Tek uz takav prvi uslov i uz uslov delovanja ekonomskih tržišnih motivacija — može da se razvije stvaralačka inicijativa i potrebna konkurenca u poslovanju robnih proizvođača. Prema tome, problem naše ekonomskie stabilizacije nije u lošem ili nešto boljem ponašanju naših radnih kolektiva. Naša stabilizacija je najpre *makroekonomski problem*. Makroekonomskia ravnoteža pretstavlja društveno-ekonomsku bazu i okvir za efikasno poslovnu politiku i motivaciju robnih proizvođača. Upravo na razini makroekonomike, a ne mikroekonomike, počinje ili uopšte ne počinje proces naše ekonomskie stabilizacije.

Dubina naše sadašnje krize ne izvire samo iz razvojnih ekonomskih procesa nego u bitnoj meri iz neodgovornih zaduživanja, iz neproduktivne i neefikasne upotrebe inostranih kredita. Nadalje, još iz toga što je naša ekonomskia i društvena politika ispuštala iz ruku upravljanje reprodukcionag procesa na ekonomskoj i naučnoj bazi. Naše društvo još se nije odlučilo i samoupravno organizovalo za uređivanje zajedničke društvene reprodukcije *ab ante*. U takvom položaju mora tek tržišni mehanizam da uspostavlja globalne srazmere u društvenoj reprodukciji. Uspostavlja ih svakako stihijski, uz pomoć sve većih porasta cena odnosno opštih nivoa cena. Međutim, neko ili neki mehanizam mora da reguliše reprodukcione tokove: ili država administrativnim mera-ma), ili tržište (stihijski) ili svesno socijalističko samoupravno društvo, pomoću svoje organizovanosti i nauke.

Tokovi društvene proizvodnje i celokupne društvene potrošnje u bitnoj meri su određeni *raspodelom* društvenog proizvoda. Zbog toga smatram da bi trebalo osnovnu namensku raspodelu društvenog proizvoda ne samo planirati i navoditi u rezolucijama

nego se pridržavati društveno dogovorenih kriterijuma za tu raspodelu. Naše planske institucije su sposobne da pripreme odgovarajuće varijante za osnovnu raspodelu društvenog proizvoda. Ali u svakom slučaju, neizostavan stabilizacioni kriterijum za procenu glavnih odnosa raspodele je u tome da li odnosi već unapred uključuju bar osnovne proporcije između raspoloživih robnih fondova na strani globalne društvene ponude i kupovnih fondova na strani celokupne efektivne tražnje.

Uza sve to, naša ekonomska politika čvrsto drži u svojim rukama veliku društveno ekonomsку snagu, naime, pravo izvođenja kreditno-monetaryne politike. Prema tome, ekonomska politika ima mogućnost da čak iza leđa udruženog rada deluje kao jedan od velikih tvoraca inflacije. Zato smatram da *delegatsko odlučivanje i kontrola* kreditno-monetaryne politike spada u osnovna pitanja socijalističkog samoupravnog društva i posebno sadašnje stabilizacije.

Prof. dr Cveta MLAKAR

THE CONTRADICTIONS BETWEEN MACROECONOMIC LAWS AND THE ECONOMIC POLICY OF SFR YUGOSLAVIA

(Summary)

The starting point in my paper is my own thesis that the inevitable characteristic feature of any social reproduction is the tendency of general equilibrium, i.e. the tendency towards the consistency of global economic flows in the process of social reproduction. This inherent tendency results from numerous fluctuations of prices and of the general price level, accompanied by temporary stagnations as well as crises in the process of social reproduction.

In our economic policy the basic findings of the economic theory, be it the marxian or the keynesian macroeconomic theory, have not been considered for too many years. It has obviously been led by the judgement that solutions in form of partial and superficial measures can be efficient. The implementation of these, however, has been guided by non-economic criteria, by non-economic means and by political actions.

However, the basic endeavours to achieve stabilization should aim at consistency of basic economic flows in our social reproduction. It would be essential to reduce the disproportions between the available funds of goods of global supply and the global purchase funds at disposal of effective demand. The permanently growing inflation is the result of our present macroeconomic disproportions. However, in the conditions of high inflation the normal economic behaviour of market producers is literally in decline. The question in connection with this is how much of market production is present in our non-economic „economic“ system.

